

ЗАЩО СЕ СМЕЕ ВЕСЕЛАТА КРАВА?

ОТНОШЕНИЯ НА ХОРАТА
КЪМ ДРУГИТЕ ЖИВОТНИ

КАЛИНА ЗАХОВА

- © Калина Захова, автор, 2020
- © Андрей Ташев, редактор, 2020
- © Калина Захова, корица и фотографии, 2020
- © Калина Захова, издател, 2020

ISBN 978-619-91685-0-9

Калина Захова

Защо се смее веселата крава?

Отношения на хората към другите животни

първо издание

София, 2020

*Посвещавам книгата на неугасващата памет
на проф. Никола Георгиев –
за щедрото му и вдъхновяващо отношение
към всички животни, включително и към нас,
неговите студенти и колеги.*

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи	9
Първи раздел. Гледни точки към природата, хората и другите животни	12
ГЛАВА 1. Кои са „другите животни“ и коя е „веселата крава“?	15
1.1. Другите животни: <i>animal</i>	15
1.2. „Веселата крава“: <i>la Vache qui rit</i>	21
1.3. Отношения: човечност – безчовечност	24
1.4. Видова дискриминация: <i>speciesism</i>	29
ГЛАВА 2. Подходи, позиции, предпочитания	35
2.1. Предпочитание 1: Ангажирано писане, теория към практиката	39
2.2. Предпочитание 2: Жестокостта не е опция	40
2.3. Предпочитание 3: Литература, но не само; българска, но не само	41
2.4. Предпочитание 4: Сериозно за животните, но понякога и насмешливо към човека	41
ГЛАВА 3. В България	43
3.1. В литературата: така наречената „анималистична проза“	43
3.2. В литературата: със загриженост към природата и другите животни	47
3.3. В литературознанието: посоки	57
3.4. В науката: теория към практиката	61
3.5. В обществото: добри практики	64

ГЛАВА 4. Няколко гледни точки за размисъл	67
4.1. Екологична призма: човекът сред природата и природата без човека	67
4.2. Законова призма: незаконна и законна антроподоминанция	79
4.3. Морална призма: ненасилие, уважение, емпатия	87
4.4. Образователна призма: децата	95

Втори раздел. Репрезентации на животните в съвременната литература и култура 99

ГЛАВА 1. Има ли какво да научат природните науки от българската литература?	100
1.1. Три изходни твърдения	101
1.2. Информация за климатични промени	108
1.3. Биологични видове: популация, численост, навици	110
1.4. Свързани с природата икономически и културни навици на хората	112
ГЛАВА 2. Механизми на подмяна на различните от човека животни в литературата и културата	115
2.1. Толкова сладки и толкова страшни: културна подмяна на мечките	115
2.2. Отровители и самоубийци: културна подмяна на скорпионите	128
2.3. Кравата, която се смее: лингвистична и маркетингова подмяна на кравите	135

ГЛАВА 2. Типове „анималистична“ фокализация в българската литература	210
2.1. Крайна антропоцентрична фокализация	211
2.2. Псевдоанималистична фокализация	213
2.3. Претендиран „обективизъм“	216
2.4. Честен антропоцентризъм	218
2.5. Етична фокализация	219
2.6. Емпатична фокализация	221
 ГЛАВА 3. „Храна за животни и домашни любимци“	225
3.1. Именуване, групиране, овеществяване	226
3.2. Бездомните котки в България	229
3.3. „Заклахме ги за гощавка на сина. Още не мога да си простя...“	238
3.4. Пространства и практики	243
 ГЛАВА 4. „Ако кланиците имаха стъклени стени...“	256
4.1. Лев Толстой: „Първото стъпало“	257
4.2. „... природата не само всичко вижда, но и всичко безжалостно помни“	263
4.3. Бингото на отбраняващия се месоядец	265
 Заключителни думи	287
 Библиография	290
Дискография, аудиоматериали	322
Видео- и визуални материали	323
 Summary	325

Уводни думи

Тази книга е израз на нарастващата ми тревога относно случващото се с природата на планетата Земя, с природата на човека, с неправомерните му и незаслужено жестоки отношения към другите живи същества. Целият текст носи тази тревога, той е от начало до край ангажиран, никога чисто абстрактен.

Както изтъкват много хора в изследванията на животните, консумацията на животни като храна е до такава степен приета за даденост, нормализирана и превърната в навик, че тя просто вече не се мисли като *отношение* между хората и другите животни. (Jenkins & Twine 2014: 225 – 226)¹

Нещо като електрическите уреди, които ползваме в ежедневието, без да ги свързваме с консумацията на енергия и проблемите на климатичните промени (р. 226). Така е не само с яденето на месо, така е и с всички останали форми на обективация и инструментализация на животните: в медицинските лабораторни опити с тях, в отглеждането им като „стопански“ или „работни“ животни, в изстребването им като „вредители“, в използването им в „увеселителни“ индустрии, в отстрелването им като „дивеч“, в културните им репрезентации и пр.

Практиките на експериментиране с животни, ловуване за развлечение и интензивно животновъдство включо-

¹ Тук и навсякъде в книгата, където не е цитирано българско преводно издание или не е указано друго, чуждоезичните цитати са в мой превод.

ват институционализирано, нормализирано насилие, доколкото те широко се възприемат като нормални, легитимни дейности. Насилието, което защитниците на животните се опитват да драматизират в практики, свързани със смъртта на животни в лаборатории, по диви места и в клиники, е нормализирано или потулено при закрити врати от корпорациите, осъществяващи тези дейности. (Munro 2005: 99)

Настоящото изследване ще се опита да подкопае тази обективация и нормализация на насилието, да оголи жестокостта от нейните корпоративни и културни маски, да представи живото същество като такова, а не като предмет, да погледне на редица човешки практики като на отношения на хората към другите животни – отношения, свързани с определени ангажименти и отговорности.

Като противник на насилието и жестокостта спрямо други същества се надявам книгата да има поне малък принос за тяхното намаляване, а примерите, моделите, механизмите, които ни предлагат литературата и културата, да се окажат полезни за осъзнаването на някои човешки форми на жестокост и на острата необходимост от тяхната промяна. Като литературовед пък се надявам избраната призма на разглеждане на литературни произведения и културни явления през отношенията на хората към другите животни да се окаже полезна и за самата литература и култура – да ги обогати смислово с още гледни точки и подходи.

В тази книга читателят ще открие множество примери и откъси от творби на български писатели, сред които Любен Каравелов, Иван Вазов, Захари Стоянов, Михаеки Георгиев, Пенчо Славейков, Йордан Йовков, Петко Росен, Георги Райчев, Борю Зевзека, Чудомир, Константин Константинов, Ламар, Ангел Каралийчев, Матвей Вълев, Николай Хайтов, Павел Вежинов и много други, както и

многобройни позовавания на творби на ловната дружинка в българската литература: Елин Пелин, Емилиян Станев, Йордан Радичков, Ивайло Петров, Анастас Стоянов, Дончо Цончев и др. Личните ми пристрастия към писане със загриженост за природата и другите животни ще ме връщат многократно към творби на Георги Господинов, Александър Шурбанов, Димитър Кенаров. Най-често споменаваните в книгата небългарски автори ще бъдат Хенри Дейвид Торо, Джон Максвел Кутси, Юре Детела, а най-много позовавания на научни изследвания по темата имат текстове на Матю Коул и Кейт Стюарт, Морис Фадел, Сузан Кийн, Ричард Примак. Книгата е вдъхновена и от диалог с текстове на много други автори, чиито имена няма да изреждам тук – те са налични в библиографията в края на тома.

Признателна съм на всички, които споделяха с мен свои мисли, убеждения, текстове, материали, и преди всичко на: Мариетка Голеж Каучич, Йелка Кернев Щрайн, Изток Осойник, Никола Георгиев, Снежинка Иванова, Ина Бакулова, Стиляна Грозданова, както и на всички единомишленици от неправителствени организации, образователни курсове, доброволчески акции или просто ангажирани по някакъв начин към природата приятели. Благодарна съм и на хората, които редактираха мои текстове, станали част от книгата, и които предложиха безценни корекции: Бранислава Вичар, Сузана Мариянич, Росана Ратковчич, Аленка Корон, Регина Койчева. Цена високо дискусиите върху предложени от мен идеи, състояли се през последните няколко години на различни научни форуми (в Сараево, Марибор, София, Любляна, Русе).

От цялото си сърце благодаря на Андрей Ташев – за всичко по книгата и за всичко отвъд нея.

септември 2020 г.

Калина Захова е доктор по теория на литературата. Работи в Института за литература към БАН. Автор е на монографията „Парчетата, които слушаме. Функциониране на песенния текст в съвременната култура“ (2018), както и на редица научни статии и студии на български и на английски език в областта на изследванията на популярната музика, литературната теория, културологията. Специализирала е в Австрия и Словакия, преподавала е в Софийския и Пловдивския университет, Българския културен институт в Братислава, Университета „Адам Мицкевич“ в Познан.

Литературата, няма спор, е богато и необятно по многообразие поле. Тази книга илюстрира множество нейни способности, засягащи отношенията на хората към другите животни: да споделя загриженост към природата и животните; да предава и култивира емпатия; да учи децата на ненасилие; да осмива и изобличава човека като по-несъвършен от други животни; да закодира научна информация с потенциална стойност за природните науки; да подменя животните с техни културни двойници и да изобличава тези подмени; да създава културни заблуди и да ги демаскира; да величае лова и да го подкопава и низвергва; да фокусира антропоцентрично, етично, емпатично; да описва и анализира експлоатацията и насилието срещу животни и да изобличава жестокостта; да ни кара да мислим и търсим по-добри версии на себе си и на отношението си към другите живи същества.

